

פסוקים ופסיעות: מסעות במקורות

לומדים יהדות כל היום בכל מקום בעולם
תכנית לימודים 2018

NOV.11.18

www.theglobalday.org

A Project of the Aleph Society

המסע אל השם

הקדמה (2 דקות)

ברוכים הבאים ליום העולמי ללימוד יהדות!

היום נשאל את עצמנו, מה יש בשם? שמות הם משמעותיים. שמות של אנשים וחפצים מסייעים לנו להבין את מהותם. האופנים שבהם אנו משתמשים בשמות ויוצרים שמות מלמדים אותנו על עצמנו. לפעמים שמות יכולים להשתנות עם הזמן, ושינויים אלה הם חלק ממסע חיינו, וחלק מן המסע המשפחתי שלנו.

על פי במסורת היהודית, לשמות ישנה משמעות מיוחדת. נתחיל את המסע אחרי משמעות השם בתנ"ך, ונראה מה נוכל ללמוד. השמות מספרים לנו על העבר שלנו, ומכילים בתוכם תקווה לעתיד. לעיתים קרובות אנשים נקראים על שם בני משפחה, ולפעמים על שם דמויות מקראיות. נעיין גם בדיונים תלמודיים מעניינים בנוגע למשמעות של שינוי השם.

חלק ראשון: שמות וחוויות (13 דקות)

לפעמים אדם נקרא בשמות חדשים בשלב מאוחר בחייו, אם נוספים לו כינוי או תואר. השמות לפעמים נובעים מפעולות או תכונות שמזוהות אתנו. השמות שאנו רוכשים לנו משקפים לעיתים קרובות את החוויות שלנו, והופכים לחלק מן הזהות שלנו. בתורה, שמות מספרים לנו על מהות הדמויות ועל חשיבותן. המקור הראשון אותו נקרא מספר על שינוי שמו של יעקב. נקרא ונראה את התהליך שעובר יעקב שמוביל לשינוי שמו.

< קראו בקול את מקור 1.

מקור 1: בראשית לב, כה-כט.

וַיִּתֵּר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֵלוֹת הַשָּׁחַר: וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֵל לָוּ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכּוֹ וַתִּקַּע כַּף יָרְךְ יַעֲקֹב בְּהַאֲבָקוֹ עִמּוֹ: וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלְּחֶךָ כִּי אִם בְּרַכְתִּינִי: וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה שְּׂמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר עוֹד שְׂמֶךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׁרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעַם אַנְשֵׁים וַתִּוְכַל:

< שאלו:

1. כיצד יעקב מקבל שם חדש? מהו השם החדש, ומה משמעותו?
 2. כיצד הייתם מתארים את תגובתו של יעקב כאשר הוא נתקל באתגר?
 3. התבוננו ברקע של השם שלכם. האם מישהו מבני משפחתכם עבר אתגר או מסע שגרם לשינוי השם (לדוגמה, שם משפחה שהשתנה בשל הגירה לארץ אחרת; שמות משפחה כפולים או שמות שהשתנו במסגרת נישואין, וכדומה).
- המלאך, שליח הקב"ה, מעניק ליעקב שם חדש. השם החדש כולל בתוכו את השורשים למילים 'שרית', כלומר, מאבק, ו'אלוקים', ושתי המילים כרוכות זו בזו בשמו החדש של יעקב. פעולותיו של יעקב כאשר הוא נאבק במלאך ה' – מתועדות בשמו החדש, 'ישראל'.
בכל יום אנו ניצבים מול אתגרים שונים, וחווים חוויות שמהם אנו לומדים. לחוויות אלה השפעה מתמשכת. לעיתים קורה לנו דבר משמעותי עד כדי כך שהוא מצדיק או מכריח שינוי של השם, ובכך נגלית השפעת אותו אירוע לעולם כולו.
מעניין לבחון כיצד המילים שבהן אנחנו משתמשים לתיאור אתגרים ומהמורות משקפות את הגישה שלנו לאותם אתגרים. אפשר "להתגבר" על האתגר, "להתעלות" מעליו, או "להתמודד" מולו. מבחינה רגשית, רוחנית, ואינטלקטואלית, אפשר "ללכת" למקומות שהם מחוץ לגדר הטבעי עבורנו, שיכולים לגרום לנו להשתנות ולצמוח.

חלק שני: שמות ושאיפות (20 דקות)

לפעמים השם שניתן לנו – בין אם שם מקראי או תרבותי – מייצג תכונות שההורים שלנו היו רוצים שנרכוש. לפעמים השם שניתן משמר זיכרון של קרוב שהלך לעולמו, ואנו נושאים בקרבנו את ההיסטוריה שלו. ולפעמים שמות משפחה עשויים להשתנות בעקבות הגירה למקום חדש, כדי שהמשפחה לא תבלוט בתרבות הזרה. שינוי השם כדי להתאים לסביבה הוא גם סוג של הבטחה לעצמך בתחילת מסע.

ישנן דמויות מקראיות נוספות שעברו שינוי שם על ידי האלוקים, ומאחורי כל שינוי שם יש סיפור אחר. נעיין בסיפור שינוי שמותיהם של אברהם ושרה.

< קראו ודונו במקורות 2, 3 בחברותא.

לימוד בחברותא הוא לימוד בזוגות. לימוד טקסט יחד עם אדם נוסף מאפשר שיתוף ברעיונות ותובנות במהלך העיון המשותף.

מקור 2: בראשית יז, א-ה.

וַיְהִי אֲבָרָם בֶּן תִּשְׁעִים שָׁנָה וַתִּשַׁע שָׁנָיִם וַיֵּרָא ה' אֶל אֲבָרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי קָל שְׂקֵי הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי וַהֲיֵה תְּמִימִים: וְאַתָּנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וְאַרְבֶּה אֹתְךָ בְּמֵאֵד מְאֹד: וַיִּפֹּל אֲבָרָם עַל פָּנָיו וַיִּדְבֶּר אִתּוֹ אֱלֹקִים: לֵאמֹר: אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ וְהָיִיתָ לְאָב הַמּוֹן גּוֹיִם: וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שִׁמְךָ אֲבָרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אֲבָרָהִם כִּי אֵב הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְּתִיךָ:

מקור 3: בראשית יז, טו-טז.

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל אֲבָרָהָם שְׂרֵי אֲשַׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שִׁמְךָ שְׂרֵי כִּי שְׂרָה שִׁמְךָ: וּבְרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נִתְּתִי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבְרַכְתִּילָהּ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מִלְּבַי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ:

< שאלו:

1. מה עוד כולל התיאור של שינוי שמו של אברהם? ושל שרה?
2. מהן הסיבות שבגללן מתרחש שינוי השם? האם יש דמיון ושוני בין הסיבות לשינוי שמותיהם של אברהם ושרה?
3. כיצד השמות החדשים משקפים זהויות חדשות?

נקרא שני טקסטים שסייעו לנו להבין את שינוי השם של אברהם ושרה. הטקסט הראשון לקוח מתוך התלמוד הבבלי במסכת ברכות. הטקסט השני נכתב על ידי הרב שמשון רפאל הירש, רב שחי ופעל במאה ה-19 בפרנקפורט. הרב הירש ידוע בתור רב מוביל של יהדות גרמניה האורתודוקסית, וכתב שישה כרכים של פירושים על התורה.

< קראו בקול את מקורות 4, 5.

מקור 4: תלמוד בבלי, ברכות יג, א.

בְּתַחֲלָה נִעְשָׂה אָב לְאָרָם, וּלְבַסּוּף
נִעְשָׂה אָב לְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ.

"שְׂרֵי הִיא שְׂרָה",

בְּתַחֲלָה נִעְשִׂית שְׂרֵי לְאוּמָתָהּ, וּלְבַסּוּף
נִעְשִׂית שְׂרָה לְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ.

מקור 5: הרב שמשון רפאל הירש, פירוש על בראשית יז, טו.

לעיל הוא אומר: "לא יקרא עוד את שמך אברם - והיה שמך אברהם"; מכאן ואילך יהיה שמך אברהם; הרי זה ייעוד, שטרם הגעת אליו, ועליך להשיג אותו. ואילו כאן הוא אומר: לא תקרא את שמה שרי - כי שרה שמה; היא הנה "שרה"; היא קובעת מידה ושומרת על המידה; יש בלבה הרגשה עדינה, מידה עדינה לכל טוב וישר, לכל נאה והוגן וקדוש; היא מקיימת בעצמה מידה זו - של משפט ומוסר, של נימוס אלקי אמתי; היא יודעת מה מתאים לו לאדם טהור בכל עת ובכל התנאים; ובשיפוט עדין היא מעריכה את הכל באמת מידה זו. הנה זו מידת שרה כבר היום - ולא רק לעתיד לבוא.

< שאלו:

1. כיצד מסביר התלמוד את שינוי שמותיהם של אברהם ושרה?
2. כיצד פירושו של הרב הירש מנוגד להסבר המובא בגמרא?
3. הרב הירש מבדיל בין הניסוח בשינוי שמו של אברהם, "והיה שמך אברהם", לניסוח שינוי שמה של שרה, "כי שרה שמה". מה המשמעות של שינוי זה?

הגמרא מתארת את שינוי שמם של אברהם ושרה כשיקוף של המעמד האוניברסאלי העתידי שלהם. הרב הירש מבין ששינוי השם של אברהם משקף את ייעודו, בעוד ששינוי שמה משקף את אופייה הנוכחי. מעניין לציין שעל פי הבנתו, הקב"ה מסייע לאברהם להבין את המהות של אשתו.

ההבטחה שאברהם ושרה יפכו למשפחה חשובה כוללת בתוכה אחריות להתנהג בהתאם למשמעות השמות. השמות החדשים של אברהם ושרה מייצגים את התכונות האישיות שבגללן בחר בהם הקב"ה. שמותיהם מהווים זיכרון אישי עבורם ודגל עבור אחרים, ושמות אלה יובילו אותם במסע חייהם. גם השמות שלנו טומנים בחובם שאיפות של הורינו וציפיות שלנו מעצמינו. השם נושא בחובו הבטחה, ואתגר.

חלק שלישי: שינוי שם (15 דקות)

אחרי שעיינו בכמה מן המשמעויות של שינוי השם במקרא, נחזור לדוגמא לשינוי שם שהובאה בתלמוד הבבלי, שמציע הקשר אחר למשמעות של שינוי השם.

< בקשו מאחד המשתתפים לקרוא בקול את מקור 6.

מקור 6: תלמוד בבלי, ראש השנה טז, ב.

וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: אַרְבַּעַּה דְּבָרִים מְקַרְעִין גְּזֵר דִּינֵי שְׁלֵ אָדָם, אֵלֹו הֵן: צְדָקָה, צְעָקָה, שְׁיֻנוּי הַשֵּׁם, וְשְׁיֻנוּי מַעֲשֵׂה. צְדָקָה – דְּכַתִּיב: "וְצְדָקָה תִּצְלֵ מִמּוֹת". צְעָקָה – דְּכַתִּיב: "וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בְּצַר לָהֶם וּמִמְצוּקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם". שְׁיֻנוּי הַשֵּׁם – דְּכַתִּיב: "שְׂרֵי אִשְׁתַּךְ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָה שְׂרֵי כִי שָׂרָה שְׁמָה", וְכַתִּיב: "וַיְבָרַכְתִּי אוֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמְנָה לָךְ בֵּן". שְׁיֻנוּי מַעֲשֵׂה דְכַתִּיב: "וַיִּרְא הָאֱלֹקִים אֶת מַעֲשֵׂיהֶם", וְכַתִּיב: "וַיִּנְחַם הָאֱלֹקִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה".

< שאלו:

1. מהן ארבע הפעולות המתוארות בטקסט? מה הדמיון ומה השוני ביניהן?
2. האם מפתיע אתכם ששינוי שם מופיע ברשימה? מדוע?
3. בטקסט יש התייחסות לשינוי שמה של שרה, עליו קראנו מוקדם יותר והבנו את משמעותו. כיצד העובדה ששינוי זה כלול ברשימה משפיעה על הערכת יתר הפעולות המתוארות כאן?

הרמב"ם מציע תובנה שמסייעת בהבנת הטקסט התלמודי. הרמב"ם חי ופעל בספרד ובמצרים במאה ה-12; הוא היה רב, פוסק חשוב, רופא ופילוסוף, שיצירותיו הנרחבות בהלכה ובמחשבה הן בעלות השפעה עמוקה על העולם היהודי.

מקור 7: רמב"ם, משנה תורה, הלכות תשובה ב, ד.

מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח:

< שאלו:

1. לפי הרמב"ם, לשינוי שם יש את הכוח לשנות את האדם ואת גורלו. מה דעתכם? האם אתם מסכימים עם האמירה הזו? מדוע? האם חוויתם או ראיתם שינוי כזה?
2. כיצד עשוי שינוי שם להשפיע על התנהגותנו? (לדוגמא, האם הוספת תואר לשם – דוקטור, רב, וכו' – עשוי לשנות את האופן שבו אנו מתנהגים?)

שינוי שם יוצר זהות חדשה שמוצגת לעולם, אבל גם משנה את הגישה של האדם עצמו כלפי האחריות המוטלת עליו. בעוד שאדם עשוי לנהוג באופן שונה בעקבות שינוי שם, המשמעות איננה שהוא עצמו השתנה. אבל ההתנהגות כלפי חוץ היא תהליך שבאופן הדרגתי יכול להוביל את האדם לשינוי רוחני. באופן הזה, שינוי שם מעורר בנו השראה למלא את הציפיות והשאיפות הטמונות בשם החדש. אחרי המעשים נמשכים הלבבות, וההתנהגות האנושית גוררת אחריה בהכרח התפתחות רוחנית.

< שאלו:

1. כיצד העיון במקורות סייע לכם להבין טוב יותר את המשמעות מאחורי שינוי השם? איזה טקסט הכי עניין או אתגר אתכם?
 2. האם אתם מתנהגים באופן שונה כאשר אתם נקראים בשמות שונים? תארו את האופנים שבהם כינויים שונים משפיעים על ההתנהגות שלכם.
 3. מה המקור והרקע לשם הפרטי שלכם, ולשם המשפחה? האם אחד מהם מבוסס על שמות מקראיים? אילו משמעויות הועברו לכם על שמכם?
 4. האם אחד משמותיכם מעיד על המקום שממנו באה המשפחה, או על השאיפות של הוריהם לגביכם? אילו משמעויות ושאיפות בחרתם להעביר לילדיכם כאשר קראתם להם בשם?
- ראינו שמות יכולים להשתנות על מנת להכיל ולהעביר חוויה או הבטחה. לפעמים אנחנו יכולים לבחור בשינוי שם כדי לשקף התפתחות אישית. מתקופת המקרא ועד היום, נודעו לשמות ולשינוי שם משמעות מיוחדת במסורת היהודית, והם לוכדים בתוכם את המסעות הנפלאים של חיינו ושל ההיסטוריה המשפחתית שלנו.

המסע אל השם

דף מקורות

חלק ראשון: שמות וחוויות

מקור 1: בראשית לב, כה-כט.

וַיִּתֵּן יַעֲקֹב לְבִדּוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר: וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לָוּ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכוֹ וַתִּקַּע כַּף יָרְךָ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבָקוֹ עִמּוֹ: וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלְחֶךָ כִּי אִם בְּרַכְתֵּנִי: וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה שְּׂמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב עוֹד שְׂמֶךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׂרִית עִם אֱלֹקִים וְעַם אַנְשִׁים וַתּוֹכֵל:

חלק שני: שמות ושאיפות

מקור 2: בראשית יז, א-ה.

וַיְהִי אַבְרָם בֶּן תִּשְׁעִים שָׁנָה וַתִּשַׁע שָׁנָיִם וַיֵּלֶךְ אֵל אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי קָל שְׂקִי הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי הָיְהִי תַמִּים: וְאַתָּה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבָּה אֹתָךְ בְּמֵאֵד מְאֹד: וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל פָּנָיו וַיִּדְבֹּר אִתּוֹ אֱלֹקִים: לֹאמֹר: אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ וְהָיְתָ לְאָב הַמּוֹן גּוֹיִם: וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׂמֶךָ אַבְרָם וְהָיָה שְׂמֶךָ אַבְרָהָם כִּי אֵב הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְּתִירָה:

מקור 3: בראשית יז, טו-טז.

וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֵל אַבְרָהָם שָׂרִי אֲשֶׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמֵהּ שָׂרִי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ: וּבְרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לָּךְ בֵּן וּבְרַכְתִּיֶּךָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מִלְּךָ עַמִּים מִמֶּנָּה יְהִיוּ:

מקור 5: הרב שמשון רפאל הירש, פירוש על בראשית יז, טו.

לעיל הוא אומר: "לא יקרא עוד את שמך אברם - והיה שמך אברהם"; מכאן ואילך יהיה שמך אברהם; הרי זה ייעוד, שטרם הגעת אליו, ועליך להשיג אותו. ואילו כאן הוא אומר: לא תקרא את שמה שרי - כי שרה שמה; היא הנה "שרה"; היא קובעת מידה ושומרת על המידה; יש בלבה הרגשה עדינה, מידה עדינה לכל טוב וישר, לכל נאה והוגן וקדוש; היא מקיימת בעצמה מידה זו - של משפט ומוסר, של נימוס אלהי אמתי; היא יודעת מה מתאים לו לאדם טהור בכל עת ובכל התנאים; ובשיפוט עדין היא מעריכה את הכל באמת מידה זו. הנה זו מידת שרה כבר היום - ולא רק לעתיד לבוא.

מקור 4: תלמוד בבלי, ברכות יג, א.

בְּתַחֲלָה נַעֲשָׂה אָב לְאָרֶם, וּלְבִסּוּף נַעֲשָׂה אָב לְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ.
"שָׂרִי הִיא שָׂרָה",
בְּתַחֲלָה נַעֲשִׂית שָׂרִי לְאוֹמְתָהּ, וּלְבִסּוּף נַעֲשִׂית שָׂרָה לְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ.

חלק שלישי: שינוי שם

מקור 6: תלמוד בבלי, ראש השנה טז, ב.

וַאֲמַר רַבִּי יִצְחָק: אַרְבַּעַה דְּבָרִים מְקַרְעִין גְּזֵר דִּינֵי שָׁל אָדָם, אֵלּוּ הֵן: צְדָקָה, צַעֲקָה, שִׁינוּי הַשֵּׁם, וְשִׁינוּי מַעֲשֵׂה. צְדָקָה - דְּבָתִּיב: "וַיִּצְדָּקָה תִצְיֵל מִמּוֹת". צַעֲקָה - דְּבָתִּיב: "וַיִּצְעֲקוּ אֵל ה' בְּצַר לָהֶם וּמִמִּצְוִקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם". שִׁינוּי הַשֵּׁם - דְּבָתִּיב: "שָׂרִי אֲשֶׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמֵהּ שָׂרִי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ", וּבְתִיב: "וּבְרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לָּךְ בֵּן". שִׁינוּי מַעֲשֵׂה דְבָתִּיב: "וַיֵּרָא הָאֱלֹקִים אֶת מַעֲשִׂיהֶם", וּבְתִיב: "וַיִּנְחַם הָאֱלֹקִים עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דָּבַר לַעֲשׂוֹת לָהֶם וְלֹא עָשָׂה".

מקור 7: רמב"ם, משנה תורה, הלכות תשובה ב, ד.

מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח: